

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЖІНОК В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Розглядаються особливості режиму відбування покарання жінок, засуджених до позбавлення волі, аналізуються основні заходи по їх виправленню та ресоціалізацію, а також особливості відбування покарання жінок, які мають дітей.

Ключові слова: режим відбування покарання, ресоціалізація, виправлення, заохочення, стягнення.

Рассматриваются особенности режима отбывания меры наказания женщин, осужденных к лишению свободы, анализируются основные мероприятия по их исправлению и ресоциализации, а также особенности отбывания наказания женщин, которые имеют детей.

Ключевые слова: режим лишения свободы, ресоциализация, исправление, поощрение, наказание.

In the article examined the feature of the mode of serving of punishment of women convict to imprisonment, basic measures are analysed on their correction and resocialization, and also the features of serving of punishment of women which have children.

Key words:

Позбавлення волі як вид покарання передбачає не тільки ізоляцію жінки від суспільного життя, а також комплекс режимних та виховних заходів з метою її виправлення та ресоціалізація. В пенітенціарних установах України основними засобами ресоціалізації жінки є суспільно-корисна праця, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання, суспільно корисна праця, та громадський вплив.

В умовах гуманізації та демократизації суспільства режим відбування покарання в установах виконання покарань, повинний сприяти підвищенню

© НЕЖИВЕЦЬ Олена Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету внутрішніх справ

відповідальності засуджених, за свою поведінку та впливати на їх виправлення та ресоціалізацію. Відповідно до режимних вимог засуджені носять одяг єдиного зразку, підлягають обшуку і огляду, не мають права мати при собі гроші, цінні папери і речі. Адміністрація колонії має також право, при наявності підстав, оглядати речі засуджених і вилучати заборонені речі та документи.

До засуджених жінок можуть застосовуватись такі заходи заохочення як – подяка, нагородження похвальною грамотою, подарунком, грошовою премією, нагородження подарунком, дозвіл на одержання додаткових посилок або передач надання додаткового короткострокового або тривалого побачення, дозвіл на додаткову телефонну розмову, дострокове зняття раніше накладеного стягнення, на додаткове витрачення грошей на придбання продуктів харчування першої необхідності в сумі до 15% мінімальної заробітної плати, збільшення тривалості прогулянки. Разом з тим у ст.132 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що за порушення встановленого порядку відбування покарання до засуджених жінок можуть застосовуватись такі заходи стягнення як: попередження, догана, сувора догана, позачергове чергування по прибиранню приміщень та території колонії, дисциплінарний штраф в сумі до двох мінімальних розмірів заробітної плати, скасування поліпшених умов утримання, поміщення засуджених жінок в дисциплінарній ізолятор на термін 10 дб.

Відомо, що відповідно до ст. 118 Кримінально-виконавчого кодексу України в місцях позбавлення волі для жінок передбачені такі види виправних колоній:

- мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання де відбувають покарання засуджені вперше до позбавлення волі за незначні злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченого цим Кодексом;

- середнього рівня безпеки – жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії.

Проведений нами аналіз кримінологічної характеристики жінок засуджених до позбавлення волі показав, що в залежності від виправлення та ресоціалізації. Їх слід підрозділяти на чотири категорії: жінки, які характеризують себе позитивно; жінки з нейтральною поведінкою; жінки з негативною поведінкою; жінки зі злстю, які систематично порушують режим.

Законодавством України передбачено, що жінки які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, у своїх правах та обов'язках прирівнюються до чоловіків ,однак жінки мають право на вагітність і народження дитини, що потребує до них особливого підходу, тому в КВКУ передбачено цілий ряд пільг для засуджених вагітних жінок та жінок які мають дітей до трьох років (ст.141 КВКУ)¹.

Однією із пільг до жінок засуджених до позбавлення волі є право придбати за безготівковими рахунками продукти харчування та предмети першої необхідності на гроші зароблені в колоніях, а також на гроші, одержані за переказами, за рахунок пенсій та іншого доходу. Вагітним жінкам та жінкам які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях дозволяється придбати продукти харчування і предмети першої потреби на суму мінімального розміру заробітної плати.

Засудженим жінкам які відбувають покарання в виправних колоніях мінімального рівня безпеки, дільницях соціальної реабілітації виправних колоніях серед-

нього рівня безпеки та виховних колоніях може бути дозволено короткочасні виїзди за межі колонії на території України на строк не більше семи діб, не включаючи часу на проїзд (три доби), в зв'язку із смертю, тяжкою хворобою родича, що загрожує життю, стихійним лихом. КВКУ передбачено що важко хворі засуджені, вагітні жінки, які мають дітей в будинках дитини при виправних колоніях можуть одержувати додаткові посилки (передачі) і бандеролі в кількості і асортименті, які визначаються медичним висновком.

За даними нашого дослідження в 2008 році 34,3% жінок скористалися правом на одержання посилок та бандеролей із них 8,6% – одержали максимальну їх кількість, 25,4% скористувалися цим правом але не одержували їх, більше 60,0% не одержували посилок та бандеролей зовсім.

Серед тих, хто постійно одержував бандеролі, 18,7% в момент перебування УВП були у шлюбі; 34,4% – жінок, що одержували бандеролі – відбували покарання строком від трьох до п'яти років; 27,6% - від п'яти до восьми років; 15,6% засуджених жінок одержують бандеролі та посилки постійно; 37,8% одержують не максимально дозволена їх кількість. Необхідно відмітити, що за останні десять років кількість жінок, що регулярно одержує посилки, зменшилося майже в два рази, що говорить про погіршення матеріального становища сім'ї, родичів засуджених та знайомих засуджених.

Якщо проаналізувати грошові перекази, що отримують засуджені жінки, то в 2008 році лише 10,4% жінок отримали грошові перекази, це в основному жінки від 25 до 35 років, при цьому більшість цих жінок були одружені.

Відповідно ст. 114 КВКУ жінкам, які мають дітей і батьків дозволяється, відправити грошові перекази своїм родичам, ця частина жінок досить незначна й становить 1,8% від всіх засуджених, що необхідно пояснювати низькою заробітною платою.

В основному грошові перекази здійснюються жінками у яких збереглась сім'я, лише незначна частина жінок відправляють перекази своїм батькам та родичам. Ст.110 КВКУ передбачає що кожна засуджена жінка має право протягом року дозвіл на чотири телефонних розмови під контролем адміністрації по 15 хвилин кожна з оплатою з її власних грошей. Дозволяється також замінити тривалі побачення короткостроковими, а також тривалі або короткострокові побачення – телефонними розмовами.

Слід відмітити, що за останні роки спостерігається зниження кількості засуджених жінок, що взагалі виявили бажання телефонувати батькам та родичам, яка складає 52,6%, що необхідно пояснити відсутністю грошей або технічними можливостями.

Серед жінок, що виявили бажання дзвонити більше всього було засуджених на строк від трьох до п'яти років (34,2%), а найменше (16,0%) серед тих, хто був засуджений на мінімальний строк, до одного року включно.

В залежності від сімейного стану не виявляло бажання дзвонити 60,3% неодружених, 19,5% заміжніх жінок не хотіли дзвонити, тому, що хоча сім'я збереглась але вона носить формальний характер.

В залежності від віку, не хочуть скористатися своїм правом на телефонні розмови жінки у віці 30-39 років (26,7%) і 40-49 років (20,3%). При цьому жінки, що скоїли повторно тяжкі злочини вкрай рідко використовують телефонні розмови, їх кількість складає взагалі 1,2%.

Значна частина, що виїжджали в відпустку 34,2% відбувала строк покарання від трьох до п'яти років, 24,3% від п'яти до восьми років, 15,2% – від восьми до

десяти років, 10,2% – відбували покарання до одного року включно, що свідчить про те, що чіткого зв'язку між строком покарання й кількістю короткострокових відпусток не існує.

Відомо, що крім короткострокових виїздів жінки, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі мають право на довгостроковий виїзд у зв'язку з щорічною відпусткою. По даним нашого дослідження в 2008 році 56,5% жінок, які мали право на відпустку нею не скористувалося за відсутністю грошей або розривом сімейних зв'язків, і тільки 25,0% засуджених жінок скористалися правом на відпустку, але без виїзду за межі виправної установи.

Більше всього правом довгострокової відпустки скористалися жінки, які відбувають строк покарання від трьох до п'яти років (38,2%) і від п'яти до восьми років (28,2%). Серед жінок, що не використовували короткострокові побачення 64,3% не були одружені, а 25,7% були заміжніми. Якщо розглядати тривалі побачення жінок з родичами та сім'єю, то 14,3% використали своє право на одержання тривалих побачень, тільки біля 80,0% жінок які це право мали але не використали взагалі, тільки кожна п'ята жінка використала право на тривале побачення до яких не відносились жінки із строком покарання від трьох до п'яти років позбавлення волі.

Однією із складових загальної характеристики засуджених жінок який характеризує ступінь виправлення засуджених є відношення до праці, навчання, участі в самодіяльних організаціях. Дослідження показало, що біля 96,5% засуджених жінок працездатні, однак біля половини їх не забезпечені роботою, біля 60,2% жінок до роботи відносяться сумлінно. Більшість жінок працює в швейному, мебельному виробництві, сільському господарстві та господарському обслуговуванні. Дослідження показало, що твердо встали на шляхи виправлення – 25,6% жінок не встали на шляхи виправлення – 36,4%; злісних порушень режиму було – 3,6%.

Аналіз ступеня виправлення жінок під час відбування покарання в місцях позбавлення волі показав, що 39,4% жінок характеризуються позитивно, 16,4% – характеризуються негативно, 42,6% – характеризуються нейтрально, 1,6% – є злісними порушниками режиму.

Якщо розглянути розподіл засуджених жінок в залежності від ступеня їх виправлення та ресоціалізації, то довели своє виправлення -34,5%, твердо стали на шлях виправлення – 27,6%, не встали на шлях виправлення – 31,2%, злісні порушники режиму – 6,7% жінок. Злісних порушників режиму, та жінок які не стали на шлях виправлення та ресоціалізації більше всього серед неодружених, розведених і осіб які не мають зв'язків з родичами та сім'єю.

При вивченні режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі, особливої уваги заслуговують вагітні жінки, а також жінки які мають дітей до трьох років, та відбувають покарання в установах виконання покарань середнього рівня безпеки. Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства жінка яка чекає дитину і відбуває покарання в місцях позбавлення волі, має цілий ряд пільг: по – перше, до цієї категорії жінок заборонено застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби, зброю, за винятком випадків коли ця категорія осіб здійснює озброєний напад який загрожує життю та здоров'ю громадян; по – друге, жінкам які мають дітей, які з ними відбувають покарання в місцях позбавлення волі дозволяються додаткові витрати грошових коштів на предмети першої необхідності по безлімітному рахунку за рахунок зароблених ними грошей, а також за рахунок

пенсій та соціальних витрат, а також за рахунок грошей які у них є на особистих рахунках або грошових переводах, які вони одержують від родичів та знайомих; по-третє, жінкам які мають дітей дозволено здійснювати виїзди за територію виправних установ, для влаштування дитини у родичів чи дитячому будинку після звільнення на волю. Ця відпустка надається при невідбутому строку покарання не більше чим за рік до звільнення. При цьому адміністрація установи виконання покарань повинна домовитися з родичам, або адміністрацією дитячого будинку, та дати направлення.

Додаткова короткострокова відпустка, може надаватися також засудженим жінкам, які мають неповнолітню дитину – інваліда за межами установи виконання покарань, таким жінкам може бути надана короткострокова відпустка один раз в рік для побачення неповнолітньою дитиною – інвалідом.

Вагітним жінкам і засудженим годуючим матерям дається відпустка в дородовий та після родовий період і забезпечується безкоштовне годування по підвищеним нормам.

Для жінок які мають дітей в установах виконання покарань створюються дома дитина та нормальні умови для проживання дітей і побачення з матір'ю. В деяких випадках засудженим жінкам дозволяється адміністрацією проживати з неповнолітньою дитиною, в окремих кімнатах по дві – три дитини одного віку.

Дома дитини повинні бути у всіх жіночих установах виконання покарання, а якщо в деяких їх немає, для цих жінок з дітьми на території УВП виділяються окремі ізольовані блоки, де утримується ця категорія жінок. Це положення відноситься і до неповнолітніх вагітних жінок, які повинні бути направлені в УВП де є дома дитини.

При досягненні дітьми трьох років, ці діти повинні бути передані адміністрацією установи виконання покарань з дозволу матері родичам, або по рішенню органів опіки в дитячій будинки. За рішення адміністрації УВП можливе перебування дитини з матір'ю після досягнення нею трьох років в тих випадках коли матері залишається один рік до звільнення з місць позбавлення волі.

Одною з особливостей відбування покарання засудженими жінками, у порівняння з чоловіками є можливість відстрочки відбування покарання вагітними жінками і засудженими жінками які мають малолітніх дітей до трьох років².

Адміністрація після рішення суду про відстрочку відбування покарання, звільняє жінку з установи виконання покарання і забезпечує цій жінці з дитиною безкоштовний проїзд до місця проживання і бере підписку про її явку у відділ внутрішніх справ по місцю проживання в трьохденний термін.

Якщо жінка звільнена з відстрочкою відбування покарання не стала в двохтижневий строк на облік, і порушує суспільний порядок і трудову дисципліну, не виховує дитину і не турбується про неї, ця жінку попереджається і якщо вона веде далі антисуспільний спосіб життя, порушує трудову дисципліну, не виховує дитину, або відмовляється від неї, орган внутрішніх справ направляє в суд подання про відміну відстрочки відбування покарання, і в свою чергу виносить рішення про продовження відбування покарання й направляє цю жінку в установу виконання покарань під охороною. При таких обставинах дитина відправляється з матір'ю в УВП, де є дім дитини, або залишається у родичів, чи направляється в дитячій будинок.

Однією із форм гуманного відношення до жінок які відбувають покарання в місцях позбавлення волі є норма житлової площі яка встановлюється для кожної

із засуджених жінок, для чоловіків не менше 3 кв.м. для жінок не менше 4 кв.м, а в лікувальних закладах не менше 5 кв.м. (ст.115 КВКУ).

Важливу роль в виховній роботі з засудженими жінками має створення соціально-психологічної служби в жіночих установах виконання покарань, де одним із головних завдань психолога та начальника цієї служби, є з'ясування психологічних характеристик та особливостей конкретної жінки, для чого в даний час у багатьох установах виконання покарань створені кабінети психологічного аутотренінгу і жінки охоче приходять займатися аутотренінгом, який проводиться із усіма категоріями жінок, де особливої уваги, за спостереженням психологів, носять заняття з жінками засудженими за навмисне вбивство, які бувають психологічно легкозбуджувачі та погано контролюють свої емоції, а психологічний аутотренінг робить їх розслабленими і заспокоєними.

Таким чином, виходячи із вищерозглянутого можливо зробити такі висновки: по-перше, в умовах демократизації суспільства в новому Кримінально – виконавчому кодексі передбачено ряд гуманних заходів по притягненню до кримінальної відповідальності та відбуванню покарання жінок в установах виконання покарань в напрямку гуманізації; по-друге, в умовах демократизації послаблені режимні вимоги відносно до жінок, які відбувають покарання, в місцях позбавлення волі, для чого дозволено більше побачень з сім'єю, родичами, знайомими, збільшення кількості посилок, бандеролей, телефонних розмов, короткострокових та довгострокових відпусток, додаткових витрат грошей на продукти харчування. При цьому, особлива увага приділена вагітним жінкам та жінкам які мають дітей де в домах дитини, де створюються всі умови для нормального їх виховання; по-третє, для жінок, які відбувають покарання можлива відстрочка відбування покарання, особливо для жінок з дітьми, що є стимулюючим фактором виправлення та ресоціалізації жінок які відбувають покарання в місцях позбавлення волі; по-четверте, повинний бути диференційований підхід до особистої психологічної поведінки жінки, для чого необхідно в законодавчому порядку передбачити жорсткі міри для жінок які не хочуть стати на шлях виправлення і ресоціалізації, та систематично порушують режим, не хочуть працювати, скоюють повторні злочини і негативно впливають на останніх засуджених. Для цієї категорій жінок необхідно ввести понижені норми харчування, створювати спеціальні загони з посиленням режимом відбування покарання, та ввести для них продовольчі пайки.

Для цієї категорії жінок, які вперше скоїли злочини і не уявляють особливої небезпеки для суспільства необхідно більше впроваджувати альтернативні види покарань, а в місцях позбавлення волі створювати нормальні умови для праці, освіти, підвищення кваліфікації, підвищення культурного, соціального та психологічного рівня жінок.

1. *Кримінально-виконавчий кодекс України* – К.: Атіка, 2005. – 96 с. 2. *Минимальные стандартные правила обращения с заключенными (1985) // Международное соглашение и рекомендации ООН в области защиты прав и борьбы с преступностью.* – М., 1989. – С. 71–182.